

Cserey Zoltán

UZON – EGY HÁROMSZÉKI FALUKÖZÖSSÉG
KÜZDELMES MÚLTJA
A FEJLŐDÉS ÉS FELEMELKEDÉS ÚTJÁN
– II. rész¹ –

MAGÁLLAT TARTÁSA

A szarvasmarha-, ló- és sertésállomány gyarapodása – és ebből adódóan a kiváló minőségű apaállat tartása – a faluközösség elsőrendű érdeke volt. A magmarha beszerzésekor a legfontosabb szempont a minőség volt, a vételár kevésbé számított, azonban az állatok tartása további költségekkel járt. Az 1853. november 17-i falugyűlésen például a bika kiteleltetésével kapcsolatos tennivalók is szóba kerültek. Amint a fennmaradt forrásokból kiderül, a bika téli tartása, takarmányozása a szokásos gyakorlat alapján annak a gazdának jutott, aki az e célból rendezett árverésen a legkevesebbet vállalta el. Az említett évben az árverést Vajna Tamás nyerte 37 rénes forinttal, akinek ezért a juttatásért a szokott mód szerint kellett gondoznia a bikát. Az 1853. november 20-i gyűlésen már a következő évre fogadott pásztorral beszéltek meg a bikatartásra vonatkozó tennivalókat: a meddőcsorda mellett, így a határozat, „jókötésű és tenyésztésre minden tekintetben alkalmas bikát [kell] tartani és azt a kebli fajtából [kell] szerezni”. A következő adatot, amelyből az derül ki, hogy a bikák teletelési költségei jelentősen megnöttek, 1856. november elejéről ismerjük, amikor Györbíró Benjám 75 rénes forintért vállalta el, hogy az állatot jó móddal gondozza. Hogy ez pontosan mit is foglalt magában, az a következő évből fennmaradt forrásokból derül ki: 1857-ben, amikor 74 váltó forintért Györbíró Ferenc nyerte el a magállat tartásának éves jogát, a vele kötött megállapodásban azt is leszögezték, hogy az egyéb némű koston² kívül felügyelet mellett négy köből zabot is köteles a bika takarmányozására

1 A tanulmány első része a *Székelyföld* folyóirat 2024. márciusi számában olvasható.

2 A szó az összes erdélyi magyar nyelvjárásban szénát vagy általában takarmányt jelent.

fordítani. 1859 tavaszán azt indítványozták, hogy a tehéncsordába még egy bikát kell szerezni, mert a meglévő elégtelen kötelességei teljesítésére. Ezt Pünkösti Sándortól vásárolták meg 52,5 ausztriai forintért, majd ellátták a falu bélyegével. Végül a közösség mégis úgy ítélte, nincs szükség második bikára, és az üzletet az érintettek beleegyezésével semmisnek nyilvánították. 1859 novemberében Ferenc József vállalta el a bika kiteleltetését 30 forintért, azaz igen előnyös áron, és a szerződés megkötésekor arra is kitértek, hogy 1860. március 5-én az elöljáróság a helyszínen fogja megvizsgálni a teletetés körülményeit. Mivel a szóban forgó bika kapcsán megállapították, hogy elnehezedett – és emiatt a továbbiakban már nem fogja tudni betölteni rendeltetését –, elhatározták, hogy a mészárszéken keresztül értékesítik az állatot.³ 1874 májusában az újonnan vásárolt bikát a faluháza elé terelték, ahol a képviselőtestület tagjai megszemléltek és a célra megfelelőnek találták.

A bivalytenyésztés meghonosodására egy 1873-as novemberi keltezésű forrás utal először, amely a bivalybika téli szállásáról és tartásáról rendelkezik, és amelyből az is kiderül, hogy Szóts István 20 osztrák forintért vállalta a kiteleltetést.⁴

A jó tulajdonságokkal rendelkező tenyészállat beszerzése a disznótarásban is igen nagy fontossággal bírt. 1859 áprilisában a falugyűlésen arról is volt szó, hogy „jó lenne a sertés csordába jóféle kanok állításáról gondoskodni”. Vajna Tamás és Gidófalvi Lajos öt kant ajánlottak megvételre, melyekért az elöljáróság 21 ausztriai forintot ígért azzal a feltétellel, hogy az egyezmény megkötését követően a csorda berekesztéséig a kanokat a sertések hasznára bocsátják. Ezzel egyidőben Temesvári Gergely fizetés nélkül ajánlott fel egy apaállatot a közösség javára. 1860. április 14-én a falugyűlésen ismét előkerült a téma, az ezúttal beszerzendő négy kan árát azonban egyedenként 6 új forintban szabták meg. Ez alól csak Incze Sándor angol fajállata képezett kivételt, melynek haszonbérletéért 10 új forintot is hajlandóak lettek volna fizetni. Amint a fentiekből kiderül, a faluközösség különösen figyelt az állattartás színvonalát oly nagymértékben befolyásoló apaállatok kérdésére. A teletést végző gazdákat időnként a falu által kijelölt személyek

3 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

4 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

látogatták meg, és ha rendellenességet tapasztaltak az állatok gondozása körül, akár az egyezséget is felbonthatták velük.⁵

MARHAVÉSZ ELLENES INTÉZKEDÉSEK

A Romániában időről időre felbukkanó marhavész a háromszéki falvak gazdálkodó társadalmában is gyakran rettegést idézett elő. Mivel a szarvasmarha-állományban bekövetkező pusztulás nagy veszteséget okozhatott az amúgy is létfenntartási gondokkal küszködő embereknek, szigorú intézkedésekkel igyekeztek gátat vetni a járvány terjedésének. 1870 tavaszán Márkos faluban marhavész gyanúja miatt korlátozták a szarvasmarhák mozgását. Dankó István kirakóvásári haszonbérelő relaxációt, azaz kártérítést kért a korlátozás időszakára, és a képviselőtestület öt forintos kárenyhítési hozzájárulást meg is szavazott neki. Ennél sokkal súlyosabb, keleti eredetű marhavészjárvány fenyegette Uzon szarvasmarha-állományát 1877-ben. Az előljároság november 8-i ülésén a helyzet kezelésére Kuthy Dávid bíró elnökségével vészbizottságot hozott létre, mely testületnek a felsőbb rendeleteket és Kovács István vészbiztos utasításait kellett végrehajtania annak érdekében, hogy a járványnak a faluba való behurcolását megakadályozzák. A védekezés folytatódott az 1878-as év elején is. Az aggodalom különösen akkor fokozódott, amikor a falu valamelyik állatán a betegsége utaló tüneteket észleltek. 1878. január 3-án a képviselőtestület a Györbíró Salamon tulajdonában lévő beteg szarvasmarha ügyét tárgyalta meg. Úgy döntöttek, ha beigazolódná, hogy az állat marhavészben szenved, illetve ha a betegség átterjedne a Györbírónál lévő másik négy egyedre is, a veszteséget a falu állattartó gazdái magukra vállalnák oly módon, hogy a bőrt a tímároknál értékesítik, a hús becsértékét pedig állatszám szerint szétosztják a marhatulajdonosok között. Az utóbbiaknak nyolc napon belül kellett volna a rájuk eső pénzüsszeget befizetni az előljároságnak. Végül a szakértői vizsgálat során kiderült – mindenki szerencséjére –, hogy fölöslegesen aggódtak, viszont az eset jól bizonyítja, hogy a helyi vezetés bizonyos helyzetekben azon elv szerint hozott döntést, amely szerint a falubeliektől elvárható a bajba jutott társuk megsegítése. A szolidaritásnak, amelynek több évszázados hagyománya

5 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

a település lakosságát igazi közösséggé kovácsolta össze, igen fontos szerepe volt az adott korban: bárkit sújthatott szerencsétlenség, az érintett személy vagy család pedig segélynyújtás nélkül aligha lett volna képes egy-egy ilyen méretű csapás következményeivel megküzdeni. Végül a képviselőtestület 1879. január 15-i gyűlésén kimondták, hogy a keleti marhavész megszűntnek tekinthető, és a korlátozó intézkedések feloldásával a faluban visszaállhatott az élet megszokott rendje.⁶

A 19. század második felére – részben a szigorú biztonsági intézkedéseknek, részben a betegség elleni szérum alkalmazásának köszönhetően – sikerült leküzdeni a járványt, azonban továbbra is fennállt annak a veszélye, hogy a betegség újra átkeressen Romániából. Az 1882. év végén nyugtalanító hírek érkeztek keletről a marhavész-pusztítás illetően. Háromszék vármegye közigazgatási bizottságának 1882. december 5-i ülésén emiatt az a döntés született, hogy szigorú biztonsági intézkedéseket léptetnek életbe. Ezek értelmében a Romániából érkező szarvasmarhákat Bodzavám környékén beistállózták, a Romániával határos erdőkben pedig betiltották az erdőlést. A sósmezői Veszteglő Intézet a Romániába való utazást székereen és gyalogszerrel egyaránt megtiltotta, az onnan érkezők pedig szigorú fertőtlenítésnek lettek alávetve. A sósmezői határzár megerősítésére a nagyszebeni katonai parancsnokságtól egy század katonaság kivezénylését kérték. 1883 április 3-án a közigazgatási bizottság ülésén továbbra is kiemelt témaként foglalkoztak a Romániába dühöngő marhavész leküzdésére hozott intézkedések szigorításával. Elhatározták, hogy a vármegye Romániával közös határát ezután katonasággal fogják őriztetni.⁷

ERDŐGAZDÁLKODÁS, A MÁSOKKAL KÖZÖS ERDŐVAGYON FELOSZTÁSA

Uzon erdőbirtoklásával kapcsolatosan megállapítható, hogy saját használatú erdővel ugyan rendelkezett a falu határához közel eső részeken, viszont több esetben is szomszédos falvakkal közösen osztotta az élet folytatásához oly nélkülözhetetlen kincsben. Így Sepsiszek

6 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

7 Cserey Zoltán: Háromszék vármegye Potsa József főispánjának idején (1877–1903). In Tóth Szabolcs Barnabás – Nagy Balázs (szerk.): *Háromszék egykor és ma*. Sepsiszentgyörgy, 2011, 26–27. p.

tartozékkaként Uzon is részese lehetett a bodzavidéki nagy kiterjedésű Székerdeje-Székhegy elnevezésű közösségi erdő- és legelőbirtoknak. Itt a 18. század utolsó felében, a Henter család birtokán egy Tálpaták nevű település jött létre, amely szomszédos volt Uzon, Lisznyó, Laborfalva és Szentivány közös erdő-slegelő területével, és amelynek román lakossága az erdeikben okozott károk által sok bosszúságot okozott az említett közösségeknek. Végül az érintettek 1810-ben az elszenvedett károk megtérítése végett a szék vezetéséhez folyamodtak: mint írták, „a bodzai territóriumban vagyon egy Nagy- és Kistálpaták erdő és tisztás hely, melynek szomszédságában báró Lusinskyné Henter Annának van egy erdő és tisztás helye, melynek egy részére telepített mintegy 30 vagy több házat, mely Tálpatákának neveztetett, az itteni oláhoknak minden marháit legelnek, pusztítják a füvet és fát, mi nem erdölünk, hanem makktermő fáit sertéseink számára tartjuk”. A helyzet ismertetését követően azt kérték, hogy erdeiket helyezték tilalom alá, illetve hogy adjanak parancsot a román lakosságnak: ott ne garázdálkodjanak, ölfát ne hordjanak, fákat kerítésnek le ne vágjanak. A folyamodványt az érintett falvak bírói – Uzon részéről Dánér József szabadbíró – írták alá.⁸

1811-ben az árkosi, uzoni, gidófalvi és lisznyói közösségek egy, a Guberniumnak címzett könyörgő levelükben arról panaszkodtak, hogy a Bodzai-szorosnál lévő nagy közös birtok használata nem a korábban lefektetett szabályok szerint történik. Az érdekeltek úgy látták, hogy a zavaros viszonyokat csak Székföldje felosztása által lehetne felszámolni, valamint úgy vélték, így lehetne elejét venni a birtokon történő károkozásnak is.⁹ Ennek szellemében 1824-ben a Székely Huszárezred javaslatára kísérletet tettek a folyamat elindítására. A Guberniumnak küldött tájékoztató szerint az ügy lebonyolítása – fontosságára való tekintettel – a széki közgyűlés hatáskörébe tartozott.¹⁰ Az 1827. június 22-én meghozott döntés értelmében a közbirtokot az érintett falvaknak kellett egymás között felosztaniuk, még hozzá idegen hatóság beavatkozása nélkül. A felosztással kapcsolatos tennivalókról Nagy András, sepsiszek jegyzője 1828. március 4-én tájékoztatta Tompa János alki-

8 SAL Fond 8. 1793/1810.

9 SAL Fond 8. 1893/1811.

10 SAL Fond 378. Szentkirály falujegyzőkönyve.

rálybíró. Minthogy Székely Sámuel, a sepsiszéki havasok és helyek curatora meghalt, helyébe olyan személyt kellett választani, aki rendelkezik a munka elvégzéséhez szükséges szakértelemmel, azonban a jelzett helyen semmiféle magánbirtoka nincs. A curator elszámoltatását, tevékenységének ellenőrzését az ún. exactorok végezték. Tompa János egy, Háromszék főkirálybírójának küldött iratban felsorolja mindazokat a törvénytelenéseket és visszaéléseket is, amelyek miatt a közbirtok felosztása már nem tűrt további halasztást. Ezek egy része éppen a korábbi curator, Székely Sámuel halálához kapcsolódott, ugyanis Székely lefoglalt két nagy részt az említett Székhelyéből, majd az így nyert területet az uzoni Kispál Györgynek, az aldobolyi Kováts Péternek, a kökösi Újvárossy Zsigmondnak, valamint Jenei Józsefnek – az utóbbi a gróf Mikes udvar tisztartója volt – adta haszonbérbe. Az így befolyt 2000 forintnyi jövedelmet az országház építésének támogatására szánták. Székely Sámuel halála után Kispál György tisztességtelen módon kieszközölte, hogy ő legyen a területért felelős meghatalmazott (plenipotentarius). Ezáltal mondhatni teljhatalomra tett szert közvagyon sorsának alakulását illetően, de hatalma tulajdonképpen a teljes Bodza-vidék lakosságára kiterjedt. A dolognak végül az lett a következménye, hogy az érintett lakosok panaszáradattal halmozták el a Sepsiszéket vezető alkirálybíró. Tompa János megpróbált úrrá lenni a helyzeten: felszólította a bérlőket, hogy szüntessék be erőszakos cselekedeteiket, és engedelem nélkül ne vessenek ki zálogot az emberekre (korabeli szóhasználattal: ne zálogolják őket). A zavaros helyzet tisztázása érdekében Tompa székgyűlést tartott, és hivatalos úton is tisztázta Kispál Györggyel, hogy hatalma meddig terjed, vagyis hogy nem lehet ott bérlő, ahol Székhelye meghatalmazottjának tisztségét is betölti. Az alkirálybíró hivatali feljebbvalójától azt kérte, fokozott szigorral viseltessék a bérlők iránt, Kispál Györggyel kapcsolatosan pedig javasolta, mozdítsák el a szék plenipotentariusi hivatalából, helyébe pedig nevezzenek ki valaki mást.¹¹ Mindezek ellenére az említett erdő- és legelőbirtok felosztása – az érdekelt falvak közötti egyetértés hiányában – hosszú évekig elhúzódott, olyannyira, hogy még a szabadságharc utáni évtizedekben is Sepsiszék közös vagyonaként

11 SAL Fond 8. 3717/1828.

említik a területet. 1854. május 14-én egy főkirálybírói utasítás értelmében minden faluból egy meghatalmazott képviselőt küldtek ki Székelyére, hogy a felosztásra előkészített közbirtokot régi határai közé visszahelyezzék (Uzon községet az igen fontos közös érdekeket érintő összejövetelen Dánér Antal képviselte). 1856-ban a havasi kaszáló haszonélvezete szempontjából éppen Uzon község lett a kedvezményezett, ugyanis Kovács József személyében egy falubeli ember nyerte meg azt az árverést, amelynek köszönhetően 128 váltó forint összegért egy éven keresztül használhatta az ottani fű termését. Az említett summa természetesen a falu pénztárát gazdagította.¹²

A közös erdőbirtokok falvankénti felosztása azonban továbbra is napirenden maradt. 1857-ben a felosztás módja körüli egyeztetések gerjesztettek nagy vitát a birtokos falvak körében. Két változat is felmerült: az egyik egy-egy település esetében a füstszámot vette volna figyelembe, a másik a telekkönyv szerinti felosztást tekintette volna mérvadónak. Az uzoniak mindkét változatot elfogadhatónak tartották, azt azonban leszögezték, hogy bármilyen más felosztás esetén jogi útra terelik az ügyet.

1857. július 17-én az érdekelt 32 falu képviselői Uzonban gyűltek össze, és többségük egyet is értett abban, hogy a bodzai birtokot az egyenlő részesedés elve szerint osszák fel, három község azonban inkább a füstszám szerinti felosztást tekintette volna kívánatosnak. Az uzoniak, akik az utóbbi táborba tartoztak, 15 napnyi gondolkozási időt kértek, hogy megfontolják a dolgot. A többségnek ez nem tetszett túlságosan: azzal fenyegetőztek, hogy amennyiben a három falu kitarthat eredeti elképzelése mellett, pert fognak indítani ellenük. Figyelembe véve az erdők folytonos pusztulását, illetve azt a tényt, hogy ezt csak a felosztással lehetett volna megállítani, végül Uzon is csatlakozott a többségi akarathoz, és Gidófalvi László bíró, valamint Zajzon Ferenc személyében megválasztották azt a két képviselőt, akiknek részt kellett venniük a felosztás végrehajtásában. 1858 májusában viszont már Incze Sándort és Dánér Antalt bízták meg azzal, hogy „közösségünk érdekeit szem előtt tartva igyekezzenek annak javát előmozdítani”. Ugyanezen év novemberének végén pedig arról szerzünk tudomást, hogy a felosztás

12 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

meztörtént, és néhány, a falu által kijelölt egyén az Uzonnak jutó területeken napidíj ellenében különféle munkákat végzett (a kimért erdőrészt kijáratását és nyílkvágását). Úgy tűnik azonban, a dolgok nem alakultak a falubeliek elvárásai szerint: egy 1859 márciusának elején tartott falugyűlésen szóba került a faluvezetés késlekedése, illetve az, hogy más községek már birtokba is vették a nekik kiutalt erdőrészt, Uzon viszont még nem, holott a tulajdon helyzetét már csak azért is tisztázni kellett volna, hogy minél hamarabb haszonbérbe lehessen adni. Ezzel szemben egy 1859. április 5-ére datált előjárósági közlésből az derül ki, hogy Székerdeje teljes felosztása megtörtént, és az uzoniak a falunak visszaosztott birtokrészt bizonyos Bodzán élő személyeknek haszonbérbe adták. Az év decemberének közepén a bérleti díjat 48 ausztriai forint értékben határozták meg, és 1860-tól három évre – éves bérleti díj fizetése fejében – Babos Kresmának juttatták a falut megillető erdőt.¹³

Mint ahogy erre számítani lehetett, a felosztott erdővagyonot ugyanúgy fenyegette az illegális erdőlés veszélye, a fatolvajok garázdálkodása, mint korábban a közösen birtokolt erdőket. 1872-ben például a kökösiek végeztek tilos erdőlést a Székerdején lévő Nagynyílban. A képviselőtestület a kár megszemlélésére és felbecsülésére Zajzon István másodbíró vezetésével egy bizottságot küldött a helyszínre, akikhez szakértőként a prázsmári erdész is csatlakozott. Amint megállapítást nyert, a kökösiek 75 szál fát vágtak ki 60 forint értékben. Ezek után az előjáróság egyhangúlag úgy határozott, hogy az erdőrontás elkövetőinek nemcsak az általuk okozott kárt, hanem a kiszállók és az erdész költségeit is meg kell téríteniük, és amennyiben erre nem kerülne sor, törvényes lépéseket kell tenni ellenük.¹⁴

A korábban közösen használt erdők felosztását sem sikerült úgy megoldani, hogy minden érintett elégedett legyen az eredménnyel. Bizonyos falvak képviselői úgy vélekedtek, hogy a nekik juttatott rész kimérésekor igazságtalanság történt. 1877 áprilisában Fotos falu lakói arról panaszkodtak, hogy a határhalmok téves elhelyezése miatt az ő területük kisebbre sikeredett a megállapítotttnál. Minthogy az ő erdejük

13 Uo.

14 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

éppen Uzon erdejével volt határos, kérték a határhalmok ellenőrzését, tévedés esetén pedig a hiba kiigazítását.¹⁵

A nagy közös erdőbirtokon kívül olyan erdőgazdaságok is kialakultak, amelyeket több szomszédos falu hozott létre. Ezek esetében igen gyakori volt a falvak közötti gyanakvás, ami mögött az a feltételezés állt, hogy egyik vagy másik falu a többiek kárára részesedik a közösből. Gondok merültek fel például a Dobolló nevű erdős terület közös birtoklása körül is, ugyanis Bikfalva lakói, kihasználva az erdőhöz való közelségüket, igencsak irtották a közösségi tulajdont. A dobollói erdőn a következő falvak osztoztak: Aldoboly, Uzon, Bikfalva, Illyefalva, Szotyor és Kőkös. Az erdőgazdaság öt tagja 1807-ben az Alsócsernátonban tartott székgyűléshez folyamodott, az utóbbi tekintélyétől várva a bikfalviak megfélemezését. Az erdő feletti viszály végül túlterjedt a szék határain: a Főkormányzék és a királyi udvar egyaránt tudomást szerzett róla.¹⁶ 1815-ben, azt követően, hogy Bikfalva panasszal fordult a császári udvarhoz, mert más falvakkal közösen használt erdős területeiket megkérdésük nélkül zároltatták, a Főkormányzék utasítást adott a vita mielőbbi rendezésére.¹⁷ 1822-ben – királyi érdeklődés hatására – topográfiailag felmérték a Dobolló patakára befüggő és az ahhoz tartozó területeket, hogy ezeket az érintett hat falu között észszerű szempontok figyelembevételével osszák fel. A legfőbb határozattal azonban nem mindenki értett egyet, többek között Uzon sem, ezért az erdő felosztását elhalasztották. 1825-ben a hat falu között az ellenségeskedés oda fajult, hogy két bikfalvi személy lövöldözések következtében életét vesztette. A közösködésből származó sokféle kellemetlenséget nem sikerült megnyugtatóan rendezni, a pereskedés, erdőpusztítás és a szomszédos falvak közötti háborúskodás pedig tovább folytatódott, rengeteg pénzt, energiát emésztve fel, és az emberek közötti kapcsolatokat is megmérgezte. Az ellenségeskedés olyan méreteket öltött, hogy sem a széki közgyűlés, sem a főkirálybíró tekintélye nem volt elégséges a rend helyreállításához; végül katonai karhatalmat kellett kivezényelni a térségbe.¹⁸

15 Uo.

16 SAL Fond 8. 1587/1808.

17 SAL Fond 32. 54. csomag 1818.

18 SAL Fond 32. 57. csomag 1822.

A szabadságharc utáni években tovább folytatódott a közbirtokok felosztása. 1858 márciusának elején Uzonban gyűlést tartottak, amelyen az érintett falvak képviselői is részt vettek. Hogy a közvagyon jövőbeli célszerű kezelése megvalósuljon, egy olyan szakértői csoport létrehozásáról határoztak, amelynek a helyszíntre kiszállva kellett megtennie a legszükségesebb intézkedéseket. Uzont Gidófalvi Lajos elnök és 21 tag képviselte. Továbbra is elsőrendű célként fogalmazódott meg a dobollói erdő felosztása, de addig is, amíg erre sor kerülhetett, erdőhasználati szabályzatot fogadtak el, amelynek értelmében erdőlési cédula nélkül tilos volt a közösből fát hozni. A forrásokból az is kiderül, hogy az említett cédulák elkészültek, és ezeket ki is osztották a birtokos falvak között.

1859 februárjában a hat falu képviselője Illyefalván találkozott. Uzon – a többi faluval egyetértésben – úgy próbálta elfogadhatóvá tenni Dobolló felosztását, hogy közösen kidolgoztak egy tervezetet, amelyben részletesen meghatározták az egyes falvaknak járó erdőrészeket. Kitértek arra is, hogy amennyiben az osztozkodás még így sem járna sikerrel, Uzonnak el kell fogadnia a többség döntését ebben az ügyben, ha viszont Bikfalva ellenkezik, a renitenskedő faluközösséget kényszeríteni kell az erdőtörvény betartására. Úgy tűnik, 1859. március 8-ára már nemcsak a felosztás feltételeiről sikerült megállapodni, hanem Bikfalva és az öt község között is megegyezés született Dobolló felosztását illetően: a kinevezett bizottság által előterjesztett tervezetet minden ellenvetés nélkül elfogadták, és egyéb nehézség sem merült fel. 1860 októberében – a felosztás eredményességét méltatva – már az Uzonnak járó erdő rész azonnali birtokba vételéről határoztak. Ennek a fennálló erdőtörvény előírásai szerint kellett lezajlania. A járási hivatalhoz bejelentették a község erdővagyonának bővülését, ugyanakkor a helybeliek és idegenek számára foganatosított erdőtilalmat is közhírré tették. Hogy Uzon és Bikfalva erdőbirtokát jól láthatóan elkülönítsék, a bikfalvi kaszálók felől sánccal óhajtották megjelölni a két falu közötti határvonalat. A kedélyek azonban továbbra sem nyugodtak meg: 1872 márciusában a helyszínen tartózkodó falusfelek megállapították, hogy a Dobollófarában fekvő birtokrész nagysága nem egyezik meg azzal, ami a felosztás szerint Uzonnak járna, mivelhogy hiányzik mintegy 120 holdnyi erdős terület. Az érintett falvak képviselői abban egyeztek meg,

hogy az ügy tisztázása végett néhány nap múlva Illyefalván gyűlnek össze tanácskozni.¹⁹

Uzon az erdővagyon használatában nemcsak Bikfalvával, hanem Lisznyóval, Szentivánnal, Laborfalvával és Nagyborosnyóval is közösködött. 1859-ben a lisznyóiak a kotorpataki kaszálón több uzoni lakost önhatalmúlag megzálogoltattak. Az uzoniak körében nagy felháborodást váltott ki az eset: az előjáróság követelte, hogy az érintetteknek adják vissza a jogtalanul elvett zálogokat, és azt is kilátásba helyezte, hogy amennyiben ez nem valósulna meg, háborítás jogcímén pert indítanak a lisznyóiak ellen. Az utóbbiakkal való közösködés egyéb vonatkozásaival sem voltak elégedettek: az 1859. december 10-én tartott gyűlésen kérték, hogy az erdővel kapcsolatos rendszabályt mindenki tartsa be, és arra is felhívták a figyelmet, hogy a közös erdőket jobban kellene gondozni. 1860-ban a lisznyóiak elégedetlenkedtek: igazságtalannak tartották, hogy a ladóci és a kotorpataki közös legelőn kevesebb marhát legeltetnek mint az uzoniak. Szarvasmarha-állományuk eleve kisebb volt szomszédaikénál, és a különbséget oly módon szerették volna kiegyenlíteni, hogy idegenektől vállalnak állatokat legeltetésre. Ezzel szemben Uzon az 1731-es megállapodáshoz tartotta magát, az viszont szigorúan megtiltotta idegen marhák legeltetését a közösségi területeken.

Ugyanebben az évben Nagyborosnyó az Uzonnal és Lisznyóval közös birtokolt Viaszos nevű erdős hely használatával kapcsolatban került ellentétbe, a borosnyóiak kárára elkövetett záloglások okán. A per a kerületi törvényszéken Nagyborosnyó javára dőlt el.

Mivel a lisznyóiakkal rendszeresen kiújultak az ellentétek, az uzoniak végül úgy döntöttek, jobb lesz, ha felosztják az együttesen birtokolt területeket, és többé nem közösködnek velük. 1873 májusának végén az elhatározást tett követte: a Lisznyóval való közös erdők kihalmozására (határhalmokkal való elkülönítésére) Kuthy Dániel bíró vezetésével egy öttagú munkacsoportot hoztak létre. Az osztozkodás meglehetősen nehéz feladatnak bizonyult – részben a Lisznyó részéről felmerülő kifogások, részben pedig a tulajdonviszonyok rendezetlensége miatt. Először az ún. bebíró községek – Szacsva, Egerpatak és Sepsimagyarós

¹⁹ Falujegyzőkönyv 1853–1860, 1872–1882.

– részeit kellett különválasztani, és csak ezután osztozkodhatott volna Uzon Lisznyóval a fennmaradó köztulajdonból. A másik erdős területnek, a Cserésnek az elosztása sem volt egyszerűbb feladat az előbbinél: ez esetben is társbirtokos falvakkal – Szentivánnyal és Laborfalvával – kellett egyszer megegyezni, és csak azután következhetett a Lisznyóval való osztozkodás. 1879 őszén sor került a Katorpatakára befüggő és a Viaszos nevű helyek mérnök általi felmérésére, és ezt követően az elosztás is megtörtént. A két falu előljáráóságának megbízott tagjai a helyszínen tájékozódhattak az elosztás szakmai és jogi vonatkozásairól. 1881-ben a Lisznyó, Szentivány, Laborfalva és Uzon által birtokolt Cserés nevű erdő felosztása is a végéhez közeledett: január 20-án egy Tompa Miklós járási szolgabíró elnöklelte alatt tartott értekezleten az érintetteknek sikerült békés úton egyezséget kötniük az uzoni község-házánál.²⁰

ERDŐVÉDELEM

Az erdők óvása, kímélése is az önkormányzat feladatai közé tartozott, erről pedig az erdőbírak és erdőőrök közössége gondoskodott. A lakosság tűzifával való ellátása a faluhoz legközelebb eső erdőkből történt, az égéskárosultakat pedig építőanyaggal támogatták, hogy így enyhítsék valamelyest az élet újrakezdése kapcsán felmerülő gondjaikat. Az erdőőrség testülete, amelynek kötelezettségeit és hatáskörét 1853-ban foglalták szerződésbe, egy bíróból és négy-öt, a felvigyázást végző erdőőrökből tevődött össze, akik a rájuk bízott erdők oltalmazásáról a felsőbb rendelkezések figyelembevételével gondoskodtak. Az erdők károsításából származó zálogokat a falusbírónak adták át, de az ebből befolyt jövedelem fele része őket illette meg.

Az erdőrontókat személyi válogatás nélkül leleplezték, ugyanakkor azonban óvakodtak mindennemű túlkapástól. Erdőpusztításnak számított, ha valaki gyalogosan vagy szekérral a tiltott erdőbe járt, de engedélyezték például, hogy a helyiek marháikat itt legeltessék. Szintén tilos volt élő fát levágni és az erdőben tüzet gyújtani vagy szemet égetni; az ilyen kihágás 24 pengő forint büntetést vont maga után. Az erdőbírói évi bére 100, a hat pásztor fizetése pedig személyenként 50 forintot

20 Uo.

tett ki. 1856-ban Dankó István ajánlkozott erdőbírónak, négy társa pedig erdőpásztornak szerződött, összesen 300 forint évi javadalmazásért. A lakosság fajárandóságával kapcsolatosan megállapították, hogy a kiutalástól számított 10 napon belül mindenki köteles a számára kijelölt fát levágni és elszállítani; amennyiben a fa mégis a helyszínen maradt, bármikor el lehetett kobozni. Az erdőbírói tisztség átadása-átvétele és az ezzel kapcsolatos számadás ellenőrzése egy bizottság jelenlétében történt. 1857-ben Györbíró Sándort választották erdőbírónak, akinek munkáját négytagú őrség segítette. 1872-ben az erdőt védő testület bírójának évi bére 20 forintra, az öt erdőpásztoré pedig személyenként 13 forintra rúgott.²¹

A lakosság tűzifával való ellátása olyan feladat volt, amelyet az előljárásnak minden évben meg kellett oldania. 1859 áprilisában úgy határoztak, hogy a ladóci Aszalványból osztanak fát, de a legnagyobb birtokos sem kaphatott többet négy száznál, egy szál fa árát pedig 20 ausztriai krajcárban állapították meg. Az ezen a helyszínen megszerzett fát tilos volt eladni, és nem engedélyeztek kivágni semminémű fiatal fát sem. 1860 májusában arról hoztak határozatot, hogy június elejétől számítva mindenkinek egy hónapja van arra, hogy a számára az Aszalvány nevű erdőben kijegyzett fákat kitermelje. A fa kiutalására vonatkozó szabályzat szerint a két marhás gazda egy szál fára volt jogosult, a négy marhás kettőre, a hat marhás háromra és a nyolc marhás négy szálra. A fák darabjáért 20 krajcáros árat állapítottak meg. A levágott fákat mindenki köteles volt a helyszínen az erdőbírónak bemutatni, és csak ezután vihette haza, és a faosztástól számított 10 napon belül kötelező volt kivágnatni a részesedést. 1874-ben úgy határoztak, hogy a tűzifaosztást a Gyilkos és Fénykőves erdőkből oldják meg, és 1878-ban szintén ezeket az erdőket jelölték ki a lakossági faellátás biztosítására. Bizonyos esetekben az előljárással erdőtisztítás céljából rövidebb időszakokra felszabadított egy-egy erdőrészt: például a Térbérc nevű erdő két napig számított szabadnak, de kizárólag csak mogyorófát, illetve a földön heverő fákat lehetett innen elvinni. A legszegényebb réteghez tartozók, a gyalogszeresek ugyanebből az erdőből három szekér bükkfát hozhattak. Idegen falubeli szekérnek tilos volt az

21 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

erdőben való tartózkodás. 1879-ben az előjáróság – figyelembe véve az erős téli hideget, és hogy a szegény gyalogszeres népnek elég gondot okozott az élelem beszerzése – újfent engedélyezte, hogy az említett csoporthoz sorolható uzoniak a Tébércről a heverő fákat gyalogszéken vagy gyalogszánon hazavigyék. 1881-ben a rendkívül hideg januári időjárásra való tekintettel a gyalogszeresek ismét hazavihették az említett erdőből a heverő fákat. Az erdőlésre mindaddig, míg az időjárás meg nem enyhül, hetente három napot jelöltek ki (a keddet, a csütörtököt és a szombatot).²²

Az erdővagyonnal való takarékos gazdálkodás természetesen nem jelentette azt, hogy a bajban lévő emberekhez a közösség ne együttérzéssel viszonyult volna, vagy hogy ne vállalt volna velük szolidaritást. A tűzkárosultaknak például az önkormányzat épületfát adományozott, hogy életüket újrakezdhessék (ezért természetesen nem tartoztak fizetőséggel). 1855-ben például Antal Istvánnak, Szóts Dénesnek és Györbíró Ádámnak az Aszalványból fejenként 8 szál épületfát utalt ki az előjáróság, hogy a tűz által elpusztított épületeiket helyreállítsák. 1872-ben Szabó Márton csűrje égett le, és az újjáépítéshez igényelt faanyagot ő is az említett erdőből vághatta le, az erdőőrök jelenlétében. 1873-ban Bodola István hasonló kéréssel fordult az előjárósághoz: ő nyolc darab csűr láb és az azokat összekötő fák elkészítéséhez szükséges faanyag kiutalását kérvényezte. Kívánságát csak részlegesen hagyták jóvá: a csűr lábak faanyagát a ladóci erdőből kellett kivágnia. Egyéb esetekben viszont fizetni kellett az igényelt faanyagért. 1855-ben Pap János, hogy a saját építkezéséhez rendelkezésre álló faanyag-mennyiséget kiegészítse, ingyenesen két szál fát igényelt. Kérését azzal az indoklással utasították el, hogy a tűzkárosultakat leszámítva ingyen fát senkinek nem adnak, a megigényelt faanyagért pedig egy pengő forintot számoltak fel.²³

A FALU ÖNKORMÁNYZATA

A település vezetésében a főhatalom a bíró kezében összpontosult. A bíróválasztás a széki közigazgatás irányítása mellett, az alkerületi bizottság képviselőjének jelenlétében történt, ősszel vagy télen, a

22 Falujegyzőkönyv 1853–1860, 1872–1882.

23 Uo.

kinevezés pedig egy évre szólt. A bírák bérezése többnyire közbeszéd témája volt. A szabadságharc előtti évtizedek bírói javadalmazása igen szerénynek tekinthető, viszont azt követően – a bírói feladatkör összetettségét, valamint a munkakörrel járó felelősség mértékét is figyelembe véve – már a beosztásnak jobban megfelelő bérezésben részesítették a közösség első emberét. 1858. november 23-án például 100 ausztriai forintban állapították meg a bíró éves fizetését, az erről rendelkező határozatban pedig leszögezték, hogy „jó lenne a bírói fizetést megállapítani, rendes fizetésül 100 ausztriai forint adatni határozatot, sem napi díjban, sem fuvar cím alatt a bírói számadásban semmi el nem fogadható. Köteles ezen a fizetésért a község dolgaiban bárhova eljárni.” Úgy tűnik, ez a javadalmazás megfelelőnek bizonyult, ugyanis az összeget a következő években sem kellett megnövelni. 1860. december 7-én az uzoniak az alkerületi biztos, Szóts János jelenlétében döntöttek el, ki kerüljön ebbe a beosztásba. Szóts ugyan jelen volt, de a bíróválasztás „a közönség szabad tetszésére [volt] bízva”. Ez alkalommal Kádár György került a falu élére.

A bírói hivatalt csak tisztességes, igazságos, erkölcsileg feddhetetlen személy tölthette be. Az éves megbízatás lejártával a távozó faluvezetőnek számot kellett adnia bírói tevékenységéről. 1856-ban az augusztus 17-ei dátumot tüzték ki az átvizsgálás megkezdésének időpontjául, és a bizottságot, amely a pénzügyi ellenőrzést végezte, a képviselőtestület köréből nevezték ki. Ebben az évben a bírói átvilágítás jegyzőkönyve a november 8-ára összehívott gyűlés idejére készült el. Az írásos jelentés a bírói munkát a következőképpen értékelte: „1855. július 1. – 1856. július 1. a bizottmány szorosán megvizsgálta és a nyugtatványokkal összevetve mindenben helyesnek és igazságosnak találta, ezennel a nemes közönség helyesli és elfogadja”. Az 1857. december 24-ei közgyűlésen szintén az összegyűjtött nyugták segítségével elemezték a bevételekről és kiadásokról szóló számadást, amelyet felülvizsgálatra, valamint jóváhagyás végett a járshivatalhoz is felterjesztettek. A végösszegek a következőképpen alakultak: bevétel 5288 forint, kiadás 4031 forint, a falu pénztárában az elmúlt évek megtakarításaival együtt összegyűlt 5385 váltó forint. Amint a forrásokból kiderül, a bírói számadás vizsgálatára 1858-ban is bizottságot alakítottak, a bizottsági tagokat pedig felszólították, hogy az ellenőrzésnél lelkiismeretesen

járjanak el, és annak eredményéről a közösséget idejében tájékoztassák. Amint tehát a fentebbiekből kiderül, a közpénzek kezelését szigorúan ellenőrizték: csalás, hűtlen kezelés vagy a közjavak elherdálása fel sem merülhetett az elöljáróság vezetője részéről.²⁴

Az elöljárók köréhez tartoztak az esküdtek, és a polgárok is: ők voltak azok, akik a bírót segítették munkájában, közvetítették utasításait a falu lakossága felé. Az esküdteket és polgárokat választották, és mindössze egy évig látták el feladatkörüket. 1856. augusztus 17-én például a teljes falugyűlés jelenlétében választották meg a hét esküdtet, akik nevét – a tisztségükben való megerősítés végett – a járási hivatalhoz terjesztették fel. A források kitérnek az esküdtek díjazására is: 1858 novemberének végén a bíró arról tájékoztatta az elöljáróságot, hogy a járási hivatal utasításának megfelelően az esküdtek állandó fizetését megszüntették, és szolgálatukért ezentúl napidíjat fizetnek majd nekik. A különféle perek során díjazásukra perköltség címen 20 pengő krajcárt, napidíjként pedig 35 krajcárt állapítottak meg számukra. A megválasztott esküdtek beiktatása a járási hivatalnál történt. 1860-ban arról hoztak döntést, hogy megemelik a létszámukat: ettől fogva már 12 személy látta el az egyre sűrűsödő feladatokat.²⁵

A polgárok teendőivel kapcsolatosan 1853. november 24-én a következőképpen határoztak: „jelen körülmények között és a szolgálat terhes bővüléséhez képest nyolc pengő forint fizetés mellett megválasztott hét személy. Kötelességük egyebek felett minden héten egy napon folyamatosan estig a bíró házánál jelen lenni és a felötlendő parancsot tüstént teljesíteni.” Az 1860. november 8-ai a választásokon feladataik felsorolása mellett arra is felhívták a polgárok figyelmét, hogy a felsőbbségnek és elöljáróságnak mindenben kötelesek engedelmessé válni. 1857-ben járandóságukat 20 forintra emelték, viszont 1859-ben számukat három személyre csökkentették.²⁶

A bíró után a közösségi élet legfontosabb képviselője a jegyző volt. Mindenfajta írásos tevékenység lebonyolítása rá tartozott, és egyik fő feladata a gyűlések eseményeinek értelmes, pontos, érthető, jól olvas-

24 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

25 Uo.

26 Uo.

ható jegyzőkönyvbe való rögzítése volt. A hivatal betöltése iskolázottságot, szép írást, a közéletben való jártasságot igényelt. Az előjáróság megbecsült, köztisztelőben álló személyiségének javadalmazása – a rá háruló feladatok fontosságához mérten – a bírói fizetéshez volt hasonló.

A szabadságharcot követő mélyreható társadalmi változások – a rendiség megszűnése, a közteherviselés általánossá válása, az életkörülmények átalakulása – a falvak életében is éreztették hatásukat. Ezeket híven tükrözi a falu jegyzőkönyve is, amelyben olyan fizetési és közszolgáltatónak tekinthető állások megnevezése jelenik meg, mint például az éjjeliőröké, fuvarosoké, levélhordóké, adógyűjtőé és a kulcsosé, de a tűzoltás is intézményesített, szervezett kereteket öltött.

Éjnek idején az emberek javainak biztonságáról az éjjeliőrök gondoskodtak. 1854-ben négy személy látta el ezt a felelősségteljes feladatot. 1855-ben a vigyázók bérét 100 váltó forintban állapították meg, ezenkívül minden marhás gazda egy kenyeret vagy 30 váltó krajcárt, illetve 4 kupa gabonát kellett hogy adjon, a gyalogszeresek pedig 15 váltó krajcárt fizettek. Az éjjeliőrök feladata a falu kerülete volt, 22 óra után pedig feltartóztatták a településen bolyongó gyanús egyéneket. Miközben a falu utcáit járták, óránként csengettek és kikiáltották az óra állását is, ha pedig valahol tűz ütött ki, a lehető leggyorsabban értesítették az előjáróságot. 1856-ban bérezésük annyit változott, hogy lakossági hozzájárulásként nem kenyeret kellett adni az éjjeliőröknek, hanem ehelyett 10 pengő krajcárt fizettek nekik. 1857-ben egy évre 40 pengő forint bért állapítottak meg számukra, ugyanakkor rögzítették a lakossági hozzájárulás mennyiségét is: a marhás gazdának egy kenyeret vagy 10 pengő krajcárt, a gyalogosoknak ennek felét kellett adniuk. 1880-ban ismét összefoglalták, mi a dolguk: naplementétől napfelkeltéig utcáról utcára járva kellett a személy- és vagyonbiztonságra felügyelniük, valamint mindenféle kihágást meg kellett akadályozniuk.²⁷

1857-ben, mivel felsőbb rendelkezés értelmében a jegyzői állomáshoz levélhordói megbízatás is párosult, Uzonban levélhordói állás létrehozásáról határoztak. A megbízatást Gidófalvi Mihály nyerte, árverés

útján, mivel ő kért a legkevesebbet – 113 rénes forintot – a feladatkör ellátásáért. Ezért a pénzért hetente kétszer – szerdán és szombaton – leveleket vitt Sepsiszentgyörgyre, a járási hivatalhoz, s onnan különféle rendeleteket hozott el Uzonba, illetve Kökösbé. Az ebből adódó költségek háromnegyede Uzonra, egynegyede pedig Kökösbére hárult. 1858-ban a levélhordóval kötött szerződésben azt is leszögezték, hogy a rendszeres szerdai és szombati kiszállítás mellett szükség esetén máskor is köteles a kijelölt utat megtenni.²⁸

1873-ban, hogy a községen időnként átvonuló katonai alakulatokkal szembeni szállítási kötelezettségeiknek eleget tegyenek, az uzoniak hivatásos fuvarost szerződtek, aki 60 forintos évi járandóságért köteles volt a község fuvarjait is lebonyolítani. A vállalkozó, aki megkapta a megbízást, kétlovas szekeret tartozott kiállítani.²⁹

1859-ben adógyűjtői-adószedői tisztség létrehozásáról döntöttek. Kádár György évi 84 új forint díjazásért vállalta, hogy ellátja ezt a munkakört.³⁰ Kádár egy évvel korábban, 1858 novemberében az önálló kulcsos állást töltötte be – a jegyző sokféle elfoglaltsága okán képtelen volt ezzel is foglalkozni –, amiért 80 forintos évi fizetést kapott (ekkor még a fuvarok rendezése is az ő feladatai közé tartozott). Hivatala idejére marháit felmentették a közteherviselés alól.³¹

1873-ban, hogy hatékonyabbá tegyék a faluban a tűzoltást, a 351 füsttel rendelkező gazdaságokat – a településen uralkodó szelek irányát figyelembe véve – négy egyenlő tizedre vagy kerületre osztották fel, és minden tizedben fő- és altűzoltási vezetőt választottak.³²

A FALU JÖVEDELMEI: MÉSZÁROSSÁG, KOCSMÁROSSÁG

Mivel saját gazdasága, háztartása munkaeszközeit, valamint a ruházati cikkek jó részét mindenki maga készítette el, a falu legnagyobb jövedelme – a vásári vámok árverezésén kívül – a kocsmárosságból és a mészárosságból származott. A community-nak volt kovácsa, molnára, mészárosa, kocsmárosa, azonban a mészárszéket és a kocsmát – mint a közösség tulajdonát – általában évente árverés útján bérbe adták

28 Uo.

29 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

30 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

31 Uo.

32 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

(vagyis az szerezte meg, aki a legtöbbet ígért érte). A mészárszék fenntartásának jogát 1854-ben Temesvári Gergely nyerte el. A vele megkötött írásos szerződés értelmében a község kötelezte magát, hogy senki semminémű marha- és sertéshúst nem vághat és árusíthat, kivéve az országos sokadalmakat, amikor mindenkinek – akár idegeneknek is – engedélyezett volt a pecsenye vágása és annak árusítása. A bérlő kötelezte magát, hogy szerdán és szombaton, de ünnepnapokon is elegendő húst kínál eladásra, ha pedig valakinek 30 forintnál nagyobb értékű húsról lenne szüksége, azt is biztosítja. Abban az esetben, ha az általa beszerzett marhahús nem kelt volna el, a megmaradt mennyiséget a bírónak kellett kiosztania a falubeliek között, oly módon, hogy a kiosztott hús árát a mészáros kapja. A húst a Sepsiszentgyörgyön szokásos árnál egy krajcárral olcsóbban kellett forgalmazni, húshiány esetén 12 forinttal bírságolták a bérlőt, a rossz minőségű pecsenyét pedig elkobozták. A bérlő arra is kötelezte magát, hogy becsületes legényt alkalmaz, ugyanakkor figyelnie kellett a hús kimérésére is. Ha ennek ellenére hiba történt a vevők kiszolgálását illetően, a bérlőnek bírságot kellett fizetnie. Bivaly vágását csupán az országos sokadalom idejére engedélyezték. A szerencsétlenség miatt levágásra kerülő állatokat csak az előjáróság vizsgálata után lehetett a mészárszékben értékesíteni. Hogy a húsvágás, illetve a hús kimérése panaszmentes legyen, a legényen és a segéden kívül idegeneknek tilos volt a mészárszékben tartózkodni. Ha a faluban katonaság állomásozott volna, őket is a mészáros volt köteles hússal ellátni. Amennyiben a katonák erőszakkal húst tulajdonítottak el tőle, az okozott kár értékét a falu tartozott megtéríteni. A mészárosság feltételeit tartalmazó szerződést Dánér Antal bíró és Temesvári Gergely haszonbérlő 1853. december 14-én írta alá. 1856-ban szintén Temesvári Gergely vállalta, hogy a Sepsiszentgyörgyön alkalmazott árfolyam szerint hússal látja el a falut, és minthogy előnyösebb lehetőség ennél nem kínálkozott, vele egyeztek meg, vágómarháik legeltetésére pedig külön legelőrészt engedélyeztek.

A szerződésekben foglaltak ellenére illegális húsárusításra is ismerünk példákat: 1860 júliusában a mészáros panaszt tett, hogy Veress György helybeli lakos a szabály megsértésével berbécset vágott, és átusítani kezdte a húsát. Az előjáróság feladata az volt, hogy a Veress által engedély nélkül levágott húst elkobozza, és hogy jelentse az esetet

a járási hivatalnak. A férfi által használt bárdot és mérleget mindaddig bírói zár alatt kellett tartani, ameddig az ügy kivizsgálása le nem zárult, és a járási hivatal nem állapította meg a bűnösség tényét.

Mivel a falun időnként a katonaság is átvonult, néha pedig ott is állomásozott, a képviselőtestület olyan mészárosra kívánta bízni a szolgáltatást, aki kötelezi magát, hogy nemcsak a községet, de az ide érkező katonai alakulatokat is jó, egészséges hússal szolgálja ki, és a marhahús fontját egy krajcárral olcsóbban számítja, mint a sepsiszentgyörgyi mészárosok, ezenkívül pedig húsfogyasztási adóként 300 forintot a község pénztárába is befizet. Az előjáróság cserébe engedélyezte, hogy a mészáros 30 vágómarhát legeltessen a számára elkülönített részen.

Az 1878-as évben húshiány állt elő, amit a szabadipar üzése okozott. Ez nemcsak a lakosságot, de az itt állomásozó katonaságot és a hús árának alakulását is érintette (a húsarak itt voltak a legmagasabbak a környék települései közül). Emiatt 1879-ben a képviselőtestület úgy határozott, hogy a húságás a szabadipar megszorításával, csak egy személy által gyakoroltassék, akinek kötelessége a húst különként két krajcárral olcsóbb áron mérni, mint ahogy azt Sepsiszentgyörgyön teszik. Ebben az évben 300 forint bérleti díjért cserébe Fogarasi Sándorral kötöttek szerződést a mészárosságra.³³

A régi falusi élet egyetlen hivatalos szórakozóhelyéül a kocsmá szolgált. Az italmérés joga szintén a falué volt, és ugyancsak árverés útján lehetett elnyerni. 1854. április 1-jén a pálinkaforgalmazás jogát Temesvári Gergelynek adták haszonbérbe. A szerződés egy évre szólt, és Szent György naptól a következő év Szent György napjáig terjedt. Mindenki számára megengedték, hogy a maga házánál egy erdélyi vederrel mérve a maga főzte pálinkát a haszonbérő tudomásával árusíthassa. A hetivásárok és sokadalmak napján a piacon taxa fizetése mellett, apró mérték szerint szintén bárki árusíthatott italt. Ezt leszámítva viszont senkinek nem engedélyezték semmiféle szeszesital árusítását, ideértve a helybeli boltosokat is. A haszonbérő viszont kötelezte magát, hogy a falu különböző részein, a közösség igényeinek megfele-

lően, illendő áron, törvényes mértékkel jó és tiszta pálinkát kínál. Kötelességeinek betartását az előljáróság feladata volt felügyelni, az a felelősség pedig, hogy a haszonbérlet kocsmatartási jogában megvédje, a közösségre hárult. A szerződést Zajzon Ferenc bíró és Temesvári Gergely haszonbérlet írtá alá. 1854 nyarán a vállalkozó azzal fenyegetőzött, hogy amennyiben Dánér János és Szóts Áron helybeli lakosokat nem büntetik meg, felmondja a szerződést. Az ezt követően indított kivizsgálás során kiderült, hogy Szóts saját magának hozott pálinkát, tehát kihágást nem követett el. Ezzel szemben Dánér a birtokában levő hordóról eltüntette a pecsétet, ezért bűnösnek minősítették, és 10 pengő forintra meg is büntették. 1854 őszén 1000 pengő forint bérleti díj fejében szintén Temesvári Gergely nyerte el a bor és sör árusításának jogát, az 1855. november 13-án tartott közgyűlésen pedig a sör, bor és pálinka forgalmazását ugyancsak neki ítélték oda; ezúttal két évre évi 500 rénes forintot kellett fizetnie. A helyi lakosok vagy idegenek büntetését, ha a hetivásárokon vagy sokadalmakon kívül sört és bort árusítottak, 12 forintban határozták meg, és az árujukat is elkobozták. A helybeli lakosok a saját maguk főzte pálinkát vedresleg továbbra is eladhatták a haszonbérlet tudtával, a hetivásárokon pedig az előzetesen jóváhagyott szabályzat szerint – azaz apró mértékkel – szintén árusíthatták pálinkát. A haszonbérlet feladata volt a falu különböző helyein bor, sör, pálinka fogyasztására alkalmas kocsmákat tartani, ahol közszükségletre elegendő élesztő árusítását is vállalta. Amennyiben kényesítő körülmények következtében az árusításban akadályoztatva lett volna, relaxációra tarthatott igényt.³⁴

Mivel az ital árusítása a legnagyobb hasznot biztosító foglalkozások közé tartozott, és kocsmák működtetéséhez különösebb szakértelemre sem volt szükség, gombamód elszaporodtak a településen az italmérések, bár ezek egyike-másika nem volt több, mint egy lakás elkülönített helyisége. Az uzoni italos helyekről egy 1872-es feljegyzésnek köszönhetően van tudomásunk. Temesvári János öt helyen folytatott itálárúsítást; ezért 550 forint bérleti összeget fizetett. Adler Henrich saját lakásán 100 forint bérleti díj fejében, Györbíró József saját lakásán 15 forint bérleti díj fejében, Nagy Bálintné otthonában 90 forint bérleti díj

fejében, Kun Móric a templom utcájában, saját telkén 90 forint bérleti díj fejében, Bucsi Mihály házában 30 forint bérleti díj fejében, Feltman Jakab saját lakásában 24 forint bérleti díj fejében, Györbíró Dánielné hasonló körülmények között 15 forint bérleti díj fejében, Horváth József a Kádár Györgytől bérbbe vett ingatlanban 30 forint bérleti díj fejében, Bálint Lőrinc saját házában 30 forint bérleti díj fejében és Székely István laktelkén 3 forint bérleti díj fejében árusított italt.³⁵

1873-ban a képviselőtestület határozata értelmében a kocsmatartási jogot két évre kívánták bérbbe adni, évente 1500 forint bérleti díjért. Az így befolyt pénz kizárólag az ún. őrnagyi lak megvásárlására tervezték fordítani, és emiatt a bevételi számadásban külön is kezelték. A tárgyalt évben az italárusítás kapcsán az áru minőségét és árát egyaránt szabályozták: a gyenge pálinka 12 fokosnál nem lehetett kevesebb, a szesz és pálinka ára nem haladhatta meg a Sepsiszentgyörgyön árusított hasonló termékek árát, és az ital mérésére az erdélyi mértéket kellett használni. 1881-ben a kocsmárlási jog gyakorlását immár hat évre szándékoztak áruba bocsátani (szabad egyezkedés útján). Az így befolyó összeget az új községháza építésére kívánták fordítani, azzal a pontosítással, hogy az összegből levonják az évenkénti állami adót, és 200 forintot befizetnek belőle a szegények alapjába.³⁶

KÖZHELYEK ÁRVEREZÉSE

Mivel az önkormányzat által foglalkoztatottak köre egyre bővült, és az államnak fizetett adóterhek is egyre emelkedtek, a falvak kiadásai is megnövekedtek. Egyre több pénzbe került az oktatás és egészségügyi ellátás is, különösen hogy az említett szolgáltatások biztosításához is mind több emberre volt szükség. Mindezen költségeket a falvak úgy kívánták fedezni, hogy a saját hatáskörükbe tartozó közszolgáltatásokat és bizonyos köztulajdonban lévő helyeiket haszonbérbe adták. 1854-ben például Temesvári Gergely 553 váltó forintért kapta meg a Ladóc kaszálót, Pünkösti István 36 forintot fizetett a bodolai út bérléséért, a Móró révet pedig Balogh Mihály nyerte el 42 forintért. 1856-ban a ladóci vagy kotorpataki kaszáló termését 600 váltó forintért értékesítették; a vásárló Pünkösti Sándor volt. A tálpataki kaszáló szénatermését a

35 Faljegyzőkönyv 1872-1882.

36 Uo.

legtöbbet ígérő Györbíró Pál szerezte meg 552 forintért. 1857-ben a Széles út bérelte Zajzon Lászlónak jutott 104 forintért; a Szilajszeg közterületet 44 forint ellenében Márk Zsigmond tudhatta magáénak. A ladóci kaszálót ismét Pünkösti Sándor bérelte, ezúttal 690 forintért. A falu lóheréjének haszonbérletéért Babos Mihálynak 800 forintot kellett fizetnie, azonban a szerződésbe belefoglalták, hogy a bérlő az említett helyen lévő csigolyást nem használhatja, az esetleges pusztítástól pedig köteles azt megvédeni, az ott termő csigolya ugyanis a közösségnek hajtott hasznot.³⁷ Kárpótlást a bérlő csak egyetlen esetben, ellenséges betörés esetén kaphatott.³⁸ 1873-ban felsorolták az árverésre kerülő közföldek neveit is (számuk – a pénzügyi szükségletek függvényében – évről évre változott). Ezek a közvagyonhoz tartozó kaszáló- és legelőterületek – a teljesség igénye nélkül – a következők voltak: Kicsi Lókert; Péter Mihály révé; Malmon felüli kicsi rév; Erdőlő út; Patak útja; Majori lak; ladóci kaszáló; tálpataki kaszáló; Intim-pataki kaszáló; Gyilkosbeli legelő; Nagynyílbéli legelő; Nitzuj György-féle telek; Todorán-féle jószág; Todorán Tódor- és János-féle jószág; Babos-féle jószág; Szilasi-féle jószág; Hosszú Bucur-féle jószág; Bajba János-féle jószág; Nicodim-féle jószág.³⁹

UZON A NAGYKÖZSÉGGÉ VÁLÁS ÚTJÁN

Az 1848-as polgári átalakulások a társadalmi viszonyok általános megújulását hozták. Ide tartozott a falvak-községek szerkezeti átszervezése is. Az 1871-es törvénnyel létrejött az egységes községi szervezet. A törvény kétféle községtípust különböztetett meg: nagyközséget és kisközséget. Azt, hogy egy-egy községet melyik kategóriába sorolták, az döntötte el, hogy az illető település a törvény által ráruházott teendőket képes volt-e egyedül teljesíteni, vagy pedig anyagi erejének csekélysége miatt más községekkel kényszerült szövetkezni e célból. A nagyközség elöljárósága a bíróból, a bíró helyetteséből, legalább négy esküdttől, pénztárosból, jegyzőből, közgyámból és községi orvosból állt. Önkormányzati szerve a képviselőtestület volt, a végrehajtó hatalom pedig az

37 A csigolya itt feltehetően a csigolyafűzre vonatkozik, amelynek piros héjú, hajlékony vesszőjét kosarak és más fonott eszközök készítésére használták (a szerk. megjegyzése).

38 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

39 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

előjáróság kezében összpontosult. Az 1871-ben kialakított községi szervezet kisebb változásokkal a kommunista hatalom bevezetéséig fennmaradt.⁴⁰

Uzonban 1872. március 5-én tartották azt a közgyűlést, ahol határozatot kellett hozni a település sorsának alakulásáról, pontosabban arról, hogy a falu váljon-e nagyközséggé, vagy kisközségként, másokkal közösen próbálja érvényesíteni érdekeit. Tompa Miklós szolgabíró erre vonatkozó rendeletét Babos Mihály bíró terjesztette elő.

A közgyűlés döntő többsége a nagyközséggé alakulás mellett szavazott. A határozat indoklásában azt bizonygatták, hogy a helység fejlettsége okán méltán választhatja az önállósodás útját: „községünk stacionáris és vásáros hely, annyival inkább anyagi és szellemi tekinteténél fogva a többi közönségektől eltérő hivatása, több teendői és nagyobb jövője lévén”. Úgy vélték, bevételeik elégségesek egy nagyközség kiadásainak fedezésére, ha pedig valami rendkívüli természeti csapás következtében ezek mégis elégtelennek bizonyulnának, vállalták, hogy a törvény értelmében akár községi pótdónak is alávetik magukat: „ezek után községünk közakarja, hogy Uzon község a jövő szervezésnél önálló nagy község kíván lenni”. A közgyűlés résztvevőinek nagy többsége aláírta az erre vonatkozó nyilatkozatot.⁴¹

Ahogy ilyenkor lenni szokott, akadtak a falubeliek között kishitűek, a kákán is csomót keresők, akik rámutattak mindazokra az akadályokra, amelyekkel a többségi vélemény miatt a falunak szembe kellett néznie. Ezek közül érdemes megemlíteni néhányat. Az utóbbi tíz év költségvetései, érveltek, csaknem minden esetben kiadástöbblettel végződtek, és az elkövetkező években ez a veszteség még nagyobb lehet, mert a jövőben az erdőn lakó telepítvényesektől befolyó haszonbér összege – mivel őket a törvény megváltja – szintén kiesik a jövedelmek közül. Azt is felhozták, hogy a vásári vám is egyre kevesebb, a kiadások viszont folytonosan növekednek a pereskedések számának emelkedésével, és az építkezésekre fordított kiadások is egyre gyarapodnak. A község egyik háza lakhatatlan, a másik is nagy javítást igényelne; ilyen körülmények között Uzonnak nincs egy nagyközséghez méltó

40 Ortutay Gyula (főszerk.): *Magyar néprajzi lexikon. III.* Budapest, 1981, Akadémiai Kiadó, 331. p.

41 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

tanácskozóterme, de egyéb irodahelységekben is szűkölködnek, mert azokat a Tatrangi néven működő felekezeti iskola foglalja el. Nincsenek normális minőségű utak, utcák, nincs egyetlen jó állapotban lévő híd, a Feketeügyön lévő nagyhid pedig szintén javításra szorul. A község szellemi, művelődési lehetőségei is nagyon korlátozottak, és az uzoni vezetésben dolgozó hivatalnokok képzettsége sem felel meg a törvényes előírásoknak, mert az 1609 telket számláló településről mindössze egy fiatalember jár főtanodába, a Tatrangi felekezeti népiskola pedig csak 30 gyereket foglalkoztat, és többen azok közül is máshonnan valók. A művelődés iránti igény hiányát jelzi, hogy a községben senki nem rendelt meg egyetlen hírlapot sem. Az ismétlő iskoláról és a vasárnapi vagy idősebbeket képző oktatásról még elképzelés sincs. Sokat elmond a község szellemi színvonaláról, hogy néhány évvel e hiányosságok felsorolása előtt írástudatlan bírót választottak. A helyzet azóta sem javult: ha nagyközségi előjárókat kell majd választani, a jelöltek képtelenek lennének kötelességüknek megfelelni. A fentebbi kritikákat megfogalmazók továbbá arra is felhívták a figyelmet, hogy nagy szükség volna bizonyos szakemberek – például állatorvos vagy fizetett bábák – alkalmazására, végezetül pedig tiltakoztak az ellen, hogy a település nagyközséggé váljon. A szóban forgó iratot Incze Sándor, Püskösti Sándor, Veres Pál, Berde Károly, Szóts Sándor, Szóts Mihály és Veres Gergely írták alá.⁴²

Mivel akadt, aki óvást emelt a nagyközséggé való átalakulás ellen, 1872. március 11-én a képviselőtestületnek ismételten szavazással kellett megerősítenie, hogy a település lakói akarják a változást: „a községi gyűlés többsége, valamint március 5-én tartott gyűlésen úgy jelenleg is a nagyközséggé alakítás mellett szavazott és aláveti magát mindazon kötelezettségeknek és terheknek, melyek a nagyközséggel összefüggésben állnak, meg lévén győződve, miszerint mind anyagi, mind szellemi tekintetben a nagyközségekre nehezedő kötelességek teljesítésére elégséges erővel rendelkeznek, ha netán rovatatok lennének szükségesek, azoknak hordozására kötelezik magukat”. Uzonnak nagyközségként vélhetően 4685 forint államadóval kellett számolnia, a lakosság által fizetett adókból befolyt pénz viszont alig tett ki valamivel többet, mint az említett összeg fele. A forrásokból az is

42 Uo.

kiderül, hogy ebben az időszakban a falunak nem volt adóssága – igaz, tőkéje sem.

A falu lakossága a községgé válás időszakában elérhető utolsó összeírás szerint 1611 lélek volt. A vezetőség akkoriban vásárolta meg az úgynevezett őrnagyi épületet és telket 4556 rénes forint értékben; az összeg törlesztését a kocsmatartási jövedelemből biztosították. Ami a művelődést illeti, ebben az időszakban olvasóegylet és kétosztályos felekezeti iskola működött a faluban, de lehetőség mutatkozott egy harmadik osztály beindítására is. Az iskola 1200 ezüst húszas alaptőkével, két bennvaló jószággal, 32 hold szántófölddel és mintegy 5000 forintra rúgó iskolaépítési alappal rendelkezett. Az idevágó forrásokból az is kiderül, hogy a nagyközséggé váló település előjárósága a következő tisztségekből tevődött össze: bíró 100 forintos bérezéssel, adógyűjtéssel megbízott esküdt 90 forintos fizetéssel, másodbíró 50 forintos javadal-mazással, községi közgyám és községi pénztárnok – az utóbbi kettő fejenként 30 forintnyi bérrel. A községi gazda hatáskörét egyik esküdt töltötte be.⁴³

Uzon nagyközség megalakulását tulajdonképpen az 1872. május 29-én tartott közgyűléstől számíthatjuk, amikor már az új előírásoknak megfelelően választották meg az előjáróságot: a bíró Kuti Ferenc lett 53 szavazattal, míg ellenlábasa, Kuti Dávid 43 szavazattal maradt alul vele szemben. Az előjárósági tagoknak a következő hivatali esküt kellett letenniük: „esküszöm, hogy hivatalommal járó kötelezettségeimet lelki- ismeretes pontossággal teljesítem. Isten engem úgy segítjen.” A követ- kező személyek alkották a nagyközségi előjáróságot: Kuti Ferenc bíró, Zajzon István másodbíró, Kádár Mihály jegyző, Kádár György, Istók Mihály, Györbíró Lajos és Bodali Mihály esküdtek. Kuti Ferenc bíró végül nem töltötte ki éves hivatalát: 1873 áprilisában bejelentette lemondását. Az ezt követően, április 26-án tartott rendkívüli bíró választáson hárman jelentkeztek a tisztségre: Kuti Dániel, Györbíró Ádám és Györbíró Miklós, de miután Újvárosy József indítványozta, hogy Kuti Dánielt egyhangúlag kiáltsák ki bírónak, a másik két jelölt visszalépett, így tehát Kuti lett a bíró. 1873. február 27-én Tompa Miklós szolgabíró jelenlétében Pütkösti Károlyt választották nagyköz-

43 Uo.

ségi jegyzőnek, akinek éves fizetését a képviselői közgyűlés – a megszorodott feladatokra való tekintettel – évi 400 forintban állapította meg. Ugyanekkor határoztak két közrendőri tisztség létrehozásáról is: erre Szántó Lászlót és fiát alkalmazták. Az eddig is meglévő zsitár- vagy határbírói állás továbbra is megmaradt, az ezzel járó feladatköröket azonban újra pontosították. Ezek értelmében a határbíró kötelessége volt, hogy a község határait lelkiismeretesen őrizze (ez alól csak a sánccal körülvelt helyek képeztek kivételt). A hüvelyes vagy gumós veteményeket tilos volt a határbíró tudomása nélkül kiszedni és hazavinni, törökbúzaszedéskor pedig a kocsányt⁴⁴ tilos volt a napszámosoknak adni. Minden előfordulható kárért a zsitárság felelt, ezért a zsitárbíró állása elfoglalásakor köteles volt két fizetőképeselezt megjelölni.

A peres ügyek jogi képviselésének ellátására már korábban is ügyvédet alkalmaztak, az 1858. évre vonatkozóan pedig tudjuk, hogy Vajna Tamást kérték fel, járjon el a község minden perében, és azt is, hogy fáradozását évi 40 ausztriai forinttal jutalmazták. Vajnát János Ferenc követte, őt pedig – mivel elhalálozott – Kökösi Ferenc, aki szolgálataiért 50 forintos évi díjazást kapott. Ha a per természete kiszállást igényelt volna, Kökösi számára biztosították a fuvart és az ellátást is.⁴⁵

A nagyközséggé válás fontos eseményének számított a képviselőtestület megválasztása: a település lakóit érintő, gazdasági, társadalmi és szociális ügyekkel kapcsolatos határozatok meghozatala az ő szavazataikon múlt. Az első 25 önkormányzati képviselő 1872. május 25-étől látta el hivatalát; Temesváry János, Újvárossy József, Pünkösti Lajos, Verzár Gergely, Kuti Ferenc, Gidófalvi Lajos, Pünkösti Ferenc, Pünkösti Károly, Dankó János stb. tartoztak köztük. Egy 1878-as feljegyzésből azt is tudjuk, hogy a képviselők két külön csoportra oszlottak: a választott képviselőkére, valamint azokéra, akik a legtöbb adót fizetők közül kerültek ki. Választás útján került a testületbe például Kovács Antal, Berecki István, Dankó Ferenc, Ferenc Mihály, Verzár Gergely, míg a legtöbb adót fizetők csoportjába gróf Mikes János, Temesváry

44 A törökbúza kukoricát, a kocsány kukoricaszárát jelent a székely tájnyelvben (a szerk. megjegyzése).

45 Uo.

János, Temesváry Miklós, Temesváry Gergely és Újvárossy József tartoztak.⁴⁶

Az egyre gyakrabban jelentkező ragályos betegségek miatt egyre égetőbbé vált a rendszeres egészségügyi ellátás megszervezése is, ami természetesen azzal járt, hogy a megfelelő szakszemélyzet a településen is lakjon. A falukönyv egyik, 1856-ban született bejegyzése szerint ekkor merült fel, hogy dönteni kell a közeljövőben érkező orvos fizetéséről, emellett pedig állandó szállásról kell gondoskodni számára. A fizetés összegét évi 50 pengő rénes forintban határozták meg, de azt is kikötötték, hogy „akinél szolgálatot tézsen [azok] tehetségük szerint jutalmazták”. 1860 őszén arról számoltak be, hogy Spanyol József orvos megtelepedett a faluban. Spanyol a korábban megállapított összeghez képest csak 40 forint évi díjazást kapott, azzal a feltétellel, hogy cserébe a szegényekre is gondot visel. 1873 nyarán kolerajárvány kitörése keltett komoly aggodalmat, és noha a községben még nem érezte hatását, „mindazonáltal kellő elővigyázatokat, illetőleg óvszerek fogantatásának megszervezésére bizottság alakult a bíró elnökletével”. A települést utcák szerint felosztották, és minden résznek felelősöket jelöltek ki, akiknek az volt a dolguk, hogy minden rendellenességet, tisztátalanságot, ami a járvány kitörését elősegíthetné, számoljanak fel. 1874-ben himlőjárvány miatt kellett vészbizottságot alakítani, hogy a megfelelő óvintézkedéseket megtegyék. Hogy a község ellenőrzése minél hatékonyabb legyen, ebben az esetben a tűzrendészeti felosztáshoz igazodtak. 1876-ban a községnek a toroklob-járvány⁴⁷ veszélyével kellett szembenéznie; az ellenintézkedések részeként Kiss István számára szállás és teljes ellátás mellett napidíjként 3 forintot állapítottak meg.⁴⁸

A képzett bábaasszonyi szolgálatra is egyre nagyobb igény mutatkozott a településen. 1876-ban szülésznői állomást hoztak létre Uzonban, pontosan meghatározva a szolgáltatásért járó díjazást, ugyanakkor a bába kötelezettségeit is felsorolták. Ha a szolgálatot igénybe vevő személy háztulajdonos volt, 2 forintot, de ha külső telekkel is bírt, 3

46 Uo.

47 Másiként diftéria - lázzal és nyelési fájdalmakkal járó torokgyulladás (a szerk. megjegyzése).

48 Uo.

forintot kellett fizetnie. A teljesen vagyontalan lakosok ápolását és gondozását a község pénztárából évente 10 forinttal támogatták. A szülésznő köteles volt 14 napig gondozni az anyát és a csecsemőt; ha elhanyagolta volna a beteget, az első kihágásnál megintették, másodszor 3 forintra megbírságolták, a harmadik alkalomnál pedig felmentették állásából. Okleveles bábának ebben az évben a források tanúsága szerint Szabó Mihályné Demeter Máriát választották. 1876-ban vármegyei utasításra egy halottkém-állomást is rendszeresítettek 10 forintos évi fizetéssel, ezenkívül minden elhunyt megvizsgálása után a család 50 krajcárral tartozott a halottkémnek. Ha az elhalt vagyontalan volt, a vizsgálat díja a községi pénztárt terhelte.⁴⁹

A telekredezés, illetve a tulajdonviszonyok nyilvántartása a községi élet normális rendjének ma is nélkülözhetetlen tartozéka, és olyan szakembert igényel, aki kiigazodik ez idevágó törvények világában. Nem volt ez másképp régen sem: mint tudjuk, az emberek közötti ellentétek egyik fontos forrása éppen a birtokok, telkek pontos behatárolásának a hiánya volt. Uzonban az 1855. szeptember 2-i falugyűlésen határozták el, hogy a háromfordulós rendszerben használt szántó- és kaszálóterületeket telekkönyvbe foglalják. Az ezzel járó – és egyébként igen komplikált – munkálatokat azonban nem sikerült megfelelőképpen elvégezni: 1856-ban megállapították, a telekkönyvben annyi a hiba, hogy egyszerűen újat kell készíteni helyette.⁵⁰

Vajna Tamás több kiségitővel, teljes felelősségvállalás mellett mintegy 1000 pengő forintért vállalta az új telekkönyv elkészítését, de ez a próbálkozás is kudarcba fulladt. 1878 őszén a testület ismét úgy döntött, hogy a pontatlan telekkönyv hibáit ki kell javítani: „katasztrális birtokbeli hibákat, melyek névcsere és hibásan bejegyzett birtokrészek miján származik egy vállalkozónak határozott átadni”. Bikfalvi Tatár György 120 osztrák forintért szerződött a feladat elvégzésére.⁵¹

A nagyközséggé válással járó egyik kötelezettség a mélyszegénységben élők támogatása volt. Az 1874. március 7-ei képviselőtestületi ülésen határozatot hoztak, hogy megszervezik a szegények alapját, valamint annak kezelését. Ezzel összefüggésben említhető az a szabály-

49 Uo.

50 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

51 Falujegyzőkönyv 1872–1882.

rendelet is, amely 1874 szeptemberéből származik, és amelyet az idegeneknek a községben való letelepedéséről hoztak. A rendelet talán legfontosabb előírása az volt, hogy munkaképtelen, önmagukat fenntartani nem tudó, vagyontalan személyek nem települhetnek be Uzonba. A betelepülők számára előírták, hogy kötelesek a többi lakossal arányosan kivenni a részüket a közterhek viseléséből, erdölési vagy legeltetési jogot viszont nem kaptak. Mindenki számára megtiltották, hogy mindaddig letelepedjen a község határain, amíg az érvényben lévő birtokviszonyok nem változnak. Csak a község közvetlen szomszédságában lévő határrész képezett kivételt ez alól, ide ugyanis a képviselőtestület engedélyezhette a beköltözést. A betelepülési díjat 25 osztrák forintban állapították meg, az így befolyt összeget pedig a szegények alapjának növelésére fordították volna minden olyan esetben, ha ez nem érte volna el az 5000 forintos határt. Amennyiben az alap meghaladta az említett összeget, a bevételt a községi pénztár tulajdonának tekintették.⁵²

Mindezek az intézkedések a nagyközség hatásköreinek bővülését eredményezték, ugyanakkor jól tükrözik mindazokat a törekvéseket is, amelyek által az uzoniak a polgárosodó világ követelményeivel próbálták lépést tartani.

VÁSÁROK, ÁRUFORGALOM

Egy bizonyos település vásártartási kiváltságának odaítélése előtt kikérték a szomszédos helységek erre vonatkozó véleményét. Székely Ferenc sepsiszéki királybíró 1809. március 9-én bocsátotta ki azt a körlevelet, amelyben felszólította az érintett településeket, jelezzék, ha kifogásuk lenne az ellen, hogy Uzon vásártartási jogot nyerjen. A levél kibocsátása után nyolc napig lehetett élni a kifogástétel lehetőségével, és Sepsiszentgyörgy kifejezésre is juttatta ellenkezését. A szentgyörgyiek azért nem nézték jó szemmel Uzon vásáros helyvé való előléptetését, mert igen közel feküdt a városhoz, és megrendezendő hetivásárai, valamint három országos vására jelentősen kihatott volna saját településük áruforgalmára.⁵³ Uzon végül a város minden ellenkezése dacára elérte célját, ugyanis az uralkodó 1809. december 23-án kiadott udvari

52 Uo.

53 SAL Fond 8. 1612/1809.

dekrétumában jóváhagyta a kérést.⁵⁴ A kiváltságlevelet viszont csak később, 1810-ben adta ki a Főkormánysezék. „Méltóztatott Őfelsége a nemes Háromszéken lévő Uzon közönségének – így a levél – a Királyi Guberniumnak az iránt felküldött ajánlására a múlt esztendő december 23-a napján költ kegyelmes privilegiális levele által esztendőnként úgy mint: József, Orbán és Miklós napokon, ha csak azok nem vasárnapra vagy pedig más ünnepekre nem esnek, ami ha történnék, a következő szabad napokon tartandó országos sokadalmakat és minden héten egy-egy szerda napra tartandó heti vásárát, ha az is ünnepre nem esnék, kegyelmesen engedni.”⁵⁵

A szabadságharc utáni évtizedekben az uzoni vásárok népszerűsége, áruforgalma a környék leglátogatottabb vásáros helyei közé emelte a települést. A faluközösségnek a legnagyobb hasznot a vásárokkal kapcsolatos bérbeadások jelentették. A jellegénél fogva külön kezelt kétféle vásár – a kirakó vagy zsidvásár, valamint az állatvásárok – alkalmából befolyt jövedelmek nagy mértékben járultak hozzá a község pénzügyi egyensúlyának biztosításához. 1853-ban például a zsidvásár haszonbérelője Dankó Ádám lett, aki ezért 441 váltó rénes forintot fizetett, a baromvásárá pedig Kádár György, 363 forint bérleti díj ellenében. A vásározás megszervezése, lebonyolítása, a felmerülő nehézségek és viták eligazítása a vásárbíróra hárult, aki ügyködéséről jegyzőkönyvet vezetett (ez egyébként tevékenységének egyfajta tükré is volt). 1854-ben, mivel a vásári vámokból befolyó összegek is emelkedtek, az árverezés egyre nagyobb jövedelmet hozott a faluközösség számára. A zsidvásár egy éves vámszedési joga 501 forintért kelt el, míg a baromvásárá 440 forintot hozott. 1855. január 30-án a falugyűlés a kerületi hivatal rendelete értelmében a vásárokon résztvevő árusokat személtvám fizetésére kötelezte. A templom körüli belső piacon vásáros napok alkalmával az ott tartózkodó szekerek után két váltó krajcár vámot szedtek. Ezt a jövedelemszerzési módot szintén árverés útján értékesítették (Szóts Márton például 50 rénes forintért nyerte el). Hasonlóan jártak el a fapiac esetében is, tudniillik itt minden szekér fa után személtvámot számítottak fel. Kádár György 18 rénes forint

54 SAL Fond 8. 1667/1809.

55 SAL Fond 8. 1697/1810.

haszonbért fizetett azért, hogy három évre megkapja a fapiacon való vámszedés jogát.⁵⁶

1855-ben felvetődött, hogy szerdai napra eső hetivásár tartásán kívül egy csütörtöki vásár rendezését is engedélyezzék, azonban ez az elképzelés soha nem valósult meg, a szokásos vásárok viszont egyre több jövedelmet hoztak a faluközösségnek (ezt egyébként az árverések-ből befolyó, évről évre nagyobb összegek is tükrözik). 1856-ban például a zsigvásári árverésből 686 rénes forint, míg a baromvásáriból 605 rénes forint folyt be. Kádár Györggyel, a zsigvásár haszonbérlijével kötött egyezségben arra is kitértek, hogy amennyiben a környéken pestis, marhavész, vagy háború törne ki, és emiatt a heti és országos vásárok szünetelnének, a falu átvállalná tőle a kár felét. Abban az esetben, ha a bérlő vétett volna a törvény és rendszabályok ellen – különösen ha ennek anyagi vonzata is lett volna –, az okozott kár megtérítéséről a haszonbérliőnek kellett volna gondoskodnia. Leszögezték azt is, hogy a vásározással kapcsolatos tevékenységeket nem lehet albérletbe adni, és tisztázták, hogy amennyiben valamiféle árucikk forgalmazását betiltanák, az ebből adódó bevételi kiesés a községet érintené. A megállapodásban külön említés történik a szőrös bocskor árusításának engedélyezéséről: úgy rendelkeztek, hogy törvényes vámszedés mellett a vásárbíró köteles ennek árusítását is szabaddá tenni.

Az állatvásárokkal kapcsolatos szabályzat – különösen ennek a rendkívüli események következtében adódó veszteségek viselésére vonatkozó része – nagyjából megegyezett a kirakóvásár kapcsán megkötött egyezségben foglaltakkal, azonban kiegészült azzal, hogy a vásáron hibázó haszonbérliőt a vásárbíró csak a falusbíró és esküdtek beleegyezésével büntethette meg. A fennmaradt forrásokból azt is megtudjuk, hogy országos vásárok alkalmával kötelező volt rendfenntartó „oltalmi őrseget” alkalmazni. Az őrség tagjainak napidíját a haszonbérliőnek kellett kifizetnie, mint ahogy ételmezésük is az ő kötelessége volt.⁵⁷

Az 1857-es szerződésből arra is fény derül, hogy a zsigvásári haszonbér összegéből a falu és a református egyház egyenlő arányban részesedett, ugyanis a kirakóvásár területének egy része az egyház tulajdonában volt (ezt a területet emlegették belső piaci vásárként). 1858-ban

56 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

57 Uo.

a kirakóvásári árverésből befolyt összeg már 900 váltó forintra emelkedett. A haszonbér értékét negyedévenként kellett törleszteni, a fizetés elmulasztása esetén pedig az érdekelt felek a bérlő javaiból juthattak hozzá a hiányzó összeghez. A baromvásárok lebonyolításával kapcsolatosan ismeretes, hogy a bérlő köteles volt a vásárokról hiteles jegyzőkönyvet vezetni és a megállapított vásári taxával megelégedni, és hogy a vásárbíró ez esetben sem büntethette meg önhatalmúlag a szabályok ellen vétőket; ehhez csak az előjáróság beleegyezésével volt joga. Az ilyen büntetésekből származó jövedelem fele része a bérlőt, másik része pedig a falut illette meg.⁵⁸

1859-ben az előjáróság a piaci szemét eltakarítását is szabályozta: a különféle hulladékokat vesszőseprűvel és gereblyével kellett eltakarítani, és minden hét szombatján az összegyűlt trágyát is el kellett szállítani. Az említett évben a piac tisztán tartását Pünkösti Sándor vállalta, de a lovas szekerek utáni szemétvám szedéséről már 1855-től van tudomásunk.

1860-ban megállapítást nyert, hogy a zsidvásárból származó jövedelem a vásári vám növekedése miatt kevesebb lett. Valószínűsíthető, hogy ez az árusok számának csökkenésével hozható összefüggésbe, és azért volt jelentősége, mert előre nem látható veszteségek esetén a haszonbérlő a bérleti díj egy részének törlesztésétől felmentést (ún. relaxációt) nyerhetett. Az említett évben például a kirakodó vásár két haszonbérlője, Dankó Áron és Györbíró Ádám 40 osztrák forintnyi értékű relaxációban részesült. 1872-ben az árusok számára is szabályozták a különböző termények után fizetendő vám értékét. Ez a felsorolás azért is érdekes számunkra, mert általa nemcsak az eladásra kínált áruk sokféleségéről szerezhetünk tudomást, de valamelyest a vásárok hangulatába is betekintést nyerhetünk. A kereskedők és iparosok a sátorhely négyszögöléért 40 krajcárt, áruló asztalért 10 krajcárt, egyszerű áruló helyért – ahol mindent árulhattak – 3 krajcárt fizettek. Komédiásoknak, kötél tánchosoknak, műlovaroknak és többféle játékot űzőknek minden négyszögöl után 1 forintot számítottak fel. Az árucikkek utáni vámot is különbözőképpen állapították meg. A szalonna, káposzta, gyümölcs és zöldség után – amennyiben nagyobb mennyiségben, szekérről

árusították – 10 krajcár volt a vám; gyümölcs, zöldség, tejföl, tojás, kifli, zsemle után 3 krajcár; szeszes italok, széna, faszén, deget⁵⁹, mész, épületfa, zszindely, deszka, faedény, túró, hal, szalonna, háj, zsír, méz, ecet, gyapjú, faggyú, gyapot után 10 krajcár; vászon, gyolcs, len, kender, fehérenemű, zeke, harisnya után 10 krajcár; szarvasmarha, sertés után 50 krajcár; szárnyas állatok után pedig 10 krajcár.⁶⁰

Az évek, évtizedek során az uzoni tenyészállatvásárok messze földön híressé tették a települést – olyannyira, hogy a szomszédos megyék – Udvarhely, Csík, Fogaras, Brassó – állattenyésztői is jártak ide kivételes képességű apaállatokat beszerezni (1895-ben egy kétéves tenyészbika értéke 120-250 forint körül mozgott). A vásárok főszervezőjének Háromszék megye Gazdasági Bizottságát tekintették. Külön felhívták a gazdák figyelmét arra, hogy a tenyészállatok beszerzésekor ne sajnálják a soknak tűnő vételárat, mert a jó anyag – még ha drága is – előnyösebb, mint az olcsó, selejtes áru.⁶¹ Az állatvásárok közül a József napit tartották a legfontosabbnak, amelyre általában március 18–19-én került sor. Az első napon volt a baromvásár, másnap pedig kirakóvásár következett, változatos kézműipari termékekkel: a kalaposok, cipészek, csizmadiák, lakatosok, asztalosok, tímárok, készruhaárusok, faedénysek, pléhesek teljesen megtöltötték a vásárteret.

A 19. század fordulóján a virágzó áruforgalom már egyre nagyobb kiterjedésű piacteret igényelt. A nagyközség vezetése úgy kívánt volna nagyobb területhez jutni, hogy lebontják a református templomot körbevevő kőfalat. Az egyházat az így nyert építőanyag értékesítéséből kívánták kárpótolni, a templomot pedig díszes kovácsoltvas kerítéssel vették volna körül. Emellett mintegy 8000 koronát szántak volna arra, hogy a további bővítés érdekében más, a piactérrel szomszédos telkeket is megvásároljanak.

Az állatvásárok iránti fokozódó érdeklődést mi sem mutatja jobban, mint az ideterelt állatok meglehetősen nagy száma (noha a forrásokban szereplő szám irreálisan magasnak tűnik): 1900-ban például a *Székely Nemzet* című lap arról tudósít, hogy a József napi vásáron 2668

59 Kocsikenő kátrány, gyantás zsír a szekér kerekének kenésére.

60 Uo.

61 *Székely Nemzet*, 1895. március 20. 3. p.

szarvasmarhát és 341 lovat kínáltak eladásra.⁶² A vásárok színvonalát és fontosságát az is jelzi, hogy általában a megye vezetésének több tagja is megjelent ilyenkor, de nem hiányoztak a Háromszéki Gazdasági Bizottság tagjai sem. Ilyenkor a házigazdák – Pünkösdi János, Újvárossy József vagy Temesvári János – ünnepi ebéddel kedveskedtek a vármegyei előljáróknak.⁶³

A 19. század elején Uzonban a hagyományos mesterségek mellett olyan foglalkozások jelentek meg, amelyek korábban ezen a vidéken ismeretlenek voltak. Mandel István 1802-ben született beszámolójából kitűnik, hogy a brassói Pauli János harangöntő ebben az évben szappanfőzésbe fogott a településen, a munkára pedig a beszámoló íróját, Mandelt alkalmazta 100 magyar forintos évi bérezéssel. Pauli végül 73 forintot – azaz járandóságának csak egy részét – fizette ki Mandelnek, aki ezért arra kérte a hatóságokat, vennék fel a kapcsolatot a brassói magistrátussal, hogy munkaadóját elmaradt bére folyósítására utasítsák.⁶⁴

1843-ban egy zsidó kisiparos és kocsmáros telepedett meg Uzonban Fischer Dávid személyében, aki 7 évvel korábban érkezett Sepsiszentgyörgyre, ahol a városban lakó izraeliták vallástanítójaként dolgozott. Mivel az ezért járó szerény anyagi juttatásból magát és családját nem tudta eltartani, 1842 őszén úgy határozott, hogy Uzonba költözik, ahol majd kocsmárossággal és órásmesterséggel foglalkozik. Egy Szóts József nevű gyalogkatoná lakását vette bérbe 50 forintért, azonban nem sokkal később egy lisznyói huszárkáplár kereste fel, aki azt parancsolta neki, hogy azonnal takarodjék el Uzonból. Fischer jelentette az esetet Dónáth őrnagynak, aki megnyugtatta, hogy ne törődjön a fenyegetéssel, a huszár viszont újra megjelent, kidobálta Fischer javait a házból, őt magát pedig azonnali távozásra szólította fel. Fischer ezúttal a főkirálybíróhoz fordult az ügyben, kérve, hogy ne kényszerítsék távozásra, hanem engedjék meg, hogy csendesen élhessen Uzonban. Ez utóbbi alkalommal már az uzoni lakosok képviselői is melléje álltak: egy ún. hites bizonyítványt szerkesztettek, amelyet 1843. április 2-án Berecki

62 *Székely Nemzet*, 1900. március 16.

63 Uo.

64 SAL Fond 8. 1808/1803.

Mihály katonabíró és 15 másik személy írt alá. „A lakósokhoz magát illendően alkalmazta – így a szöveg –, a köz ártalmára, romlására és kárára nem volt, óras mesterségével és kocsma tartásával sőt inkább boldogítására volt a népnek, viselkedése és előadása mindenek előtt kedvet nyert, magát szorítá a törvényhez és közkívánathoz, egyszóval mondhatni, hogy Fischer Dávid zsidó nem veszedelmes, inkább hasznos és boldogító jövevény volt Uzonban.”⁶⁵

Adler Rudolf kereskedőről, akinek a neve egy későbbi ügy kapcsán szerepel a forrásokban, a község elöljárósága már korántsem volt ilyen jó véleménnyel. Történt ugyanis, hogy 1860 márciusában a községháza két helyiségét 30 új forintért bérbe adták neki, csakhogy ő a szerződés ellenére gyertyát öntött a házban, ezzel rongálva annak állapotát. 1860. augusztus 5-én aztán a község vezetése úgy döntött, hogy felbontják az Adlerrel alig néhány hónapja megkötött szerződést.⁶⁶

Uzon – amellet, hogy vásáros központ volt – fejlett kézműiparral is rendelkezett. A 19. század végén 47 mesterember lakta a falut: többek között 6 csizmadia, 7 kocsmáros, 5 kovács, 4 lakatos, 3 mészáros, mellettük pedig 6 vegyeskereskedés is működött (a Temesvári testvéreknek például szeszfőzdéje, Temesvári Miklósnak ecetgyára volt itt). Ugyancsak ebben az időszakban alakult ki Háromszéken a hitelintézeti hálózat, amely egyik láncszemének az 1898-ban megalapított Uzoni Takarékpénztár tekinthető. A település prosperálását mi sem jelzi jobban, mint az, hogy 1900-ban tervbe vették a faluközpont parkosítását.⁶⁷

65 SAL Fond 8. 5354/1843.

66 Falujegyzőkönyv 1853–1860.

67 *Székely Nemzet*, 1900. november 28.